

GÜRCİSTAN'DA TÜRK EDEBİYATINA ADANMIŐ BİR ÖMÜR: ELİZBAR CAVELİDZE*

İlyas ÜSTÜNYER**

ÖZET

Akademik Sergi Cikia (1898-1993) Gürcü Türkolojisinin temellerini 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde atmıştır. Gürcü Türkolojisi, kuruluşunun ilk on yıllarında Cikia'nın özverili çalışmaları sayesinde Gürcü Oryantalist okulunun seçkin bir alanı haline gelmiştir. İlerleyen dönemde Cikia'nın yetiştirdiği öğrenciler Gürcü Türkolojisi bünyesinde oluşturulan anabilim dallarına katkı yapmaya başlamışlardır. Cikia'nın yetiştirdiği öğrenciler arasında hocasının izinden en sadık adımlarla ve başarıyla ilerleyip Gürcü Türkolojisi bünyesindeki Türk edebiyatı bilim dalına hizmet edenlerin başında Elizbar Cavelidze (1938-) gelmektedir. Cavelidze'nin 1960'ların ilk yıllarında başlayan akademik çalışmaları Türk, Azerbeycan, Fars, Özbek, Gürcü edebiyat alanlarını kapsamaktadır. Cavelidze, hocası Cikia'nın da telkinleriyle henüz akademik yaşamının erken devresinde Klasik Türk edebiyatı sahasını kendisine çalışma alanı olarak seçmiştir. Bu alanda Yunus Emre, Mevlânâ Celaleddin Rumî, Ruhî Bağdadî, Fuzûlî vd. Klasik Türk edebiyatının temel koyucuları üzerine özgün çalışmalar kaleme almıştır. Cavelidze'nin bazı çalışmaları alan uzmanları tarafından alanın referans çalışması olarak kabul edilmektedir. Cavelidze'nin *Turkuli Poetika* (1988) adlı eseri Klasik Türk Edebiyatının yapısal evrenini Gürcü Türkolojisine tanıtmış olması adına önem arz etmektedir. Cavelidze'nin Türkî dillerden Gürcüceye yaptığı çeviriler de dikkate değerdir. Bu çalışmada Cavelidze'nin yaşamı, eserlerinin içerikleri ve Türk edebiyatı alanındaki dikkate değer tespit ve bulguları incelenmiş ve bu bulguların Türk edebiyatı sahasındaki anlamı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Elizbar Cavelidze, Gürcistan'da Türkoloji, Türk Edebiyatı, hayatı, eserleri, tespitleri.

ABSTRACT

Academisian Sergi Jikia (1898-1993), who founded Georgian Turkologist School in the second quarter of the twentieth century has made the field of Turkic Studies one of the major branches of

* Mevcut çalışma, 20 Mayıs 2016 tarihinde organize edilen *1. Uluslararası Karadeniz ve Güney Kafkasya Bölgesi'nde Tarih, Sanat, Edebiyat ve Kültür* (Tiflis/Gürcistan) adlı konferanstaki sunumun geliştirilmiş halidir.

** Prof. Dr., Türk Filolojisi Bölümü, Eğitim ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Uluslararası Karadeniz Üniversitesi, Tiflis/Gürcistan. ORCID: 0000-0002-0107-3071, ilyas.ustunyer@ibsu.edu.ge

Georgian Oriental School with his intensive academic activities. His former disciples are conducting academic researches in the above mentioned field of Oriental Studies in major Georgian higher educational institutions. One of the most prominent followers of Sergi Jikia is his former disciple Elizbar Javelidze (1938-). Javelidze, who started his academic activities in the first half of 60's, has covered fields of Turkish, Azerbaijani, Persian, Uzbek and Georgian Literatures. Following his teacher's advice, Elizbar Javelidze chose classic Turkish Literature as his field of expertise. He had conducted various original academic works on writers like Yunus Emre, Mevlânâ Celaleddin Rumî, Ruhî Bağdadî, Fuzulî and other major representatives of classical Turkish Literature. One of his major works concerning Turkish Literature is the work entitled *Turkuli Poetika* (Turkish Poetics, 1988) which is an important contribution to the Georgian Oriental Studies in general. Javelidze's translations from Turkic Languages into Georgian are also of an interest. His works are referred to and quoted by many field experts. In the given paper we focus on Elizbar Javelidze's major works and findings in the field of Turkish Literature comparing them with the counterparts from the original Turkish Literature Studies.

Keywords: Elizbar Javelidze, Turkology in Georgia, Turkish Literature, his works and his findings.

Türk kültürü, dili ve edebiyatı değişik gerekçelerle Gürcü halkı için öteden beri merak konusu olmuştur. Eski Gürcü devlet tarihçilerinin eserlerinde, vokabüleri çalışmalarında ve Gürcü yazarlarının gezi yazılarında buna tanıklık edecek pek çok kaynak mevcuttur (Abuladze, 2004: 537-545). Gürcü General Giorgi Kazbegi'nin 1874 yılında dönemin Türkiye topraklarında yaptığı üç aylık gezi neticesinde yayımladığı *Türkiye Gürcistanında Üç Ay* adlı çalışmasında da bu yönde bilgiler mevcuttur (Kazbegi, 1960:79-119).

1918 yılında Gürcistan'da Tiflis Devlet Üniversitesi'nin açılmış ve Türkoloji üzerine bilimsel ve sistemli çalışmalar yürütme olanağı ortaya çıkmıştır. Türkoloji'nin Doğu Bilimleri bünyesinde kurulmasına Akademik Giorgi Tsereteli öncülük etmiştir (Silagadze, 2014: 5). Akademik Sergi Cikia, Türkolojinin inşası ve bir bilim dalı haline gelip anabilim dallarına ayrılması, anabilim dalları için kadronun yetiştirilmesi, söz konusu alanlar için kaynakların hazırlanmasında Gürcü Türkologlara yol gösterici olmuştur. Cikia, "Türkçe'nin yapısı, tarihi, dialektolojisi, tarih bilimi, kaynakbilim, Gürcü-Türk kültür ve tarih ilişkileri alanında Gürcü Türkolojisinin ilk 40 yılına damga vuran isimdir. Fakat, adı geçen dönemde Gürcü Türkolojisinin bünyesinde Türk edebiyatı, Türk edebiyat tarihi ve edebiyat bilimi gibi alanlar diğer alanlarla kıyaslandığında yeterince gelişme gösterememiştir. Türk edebiyatı alanındaki boşluk 1960 yılların sonundan itibaren, o zamanlar oldukça genç olan, E. Cavelidze tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Cavelidze, hocasının ölümünden (1993) itibaren de Gürcü Türkolojisi bünyesindeki Türk edebiyatı ana bilim dalının tek yetkin ismi haline gelmiştir (Silagadze, 2014: 6).

I. Elizbar Cavelidze’nin Hayatı ve Sanat Anlayışı

Elizbar Cavelidze, 15 Aralık 1938 yılında Tiflis’te doğmuştur. 1961 yılında Tiflis Devlet Üniversitesi Doğubilimler Fakültesi’ni bitirmiştir. 1961-1986 yılları arasında Gürcistan Milli Bilimler Akademisi Doğubilimler Enstitüsü’nde sırasıyla asistan, öğretim görevlisi ve öğretim üyesi olarak çalışmıştır. 1985-1986 yıllarında “Kritik” adlı almanakta; 1986-1990 yılları arasında Edebî Gürcistan adlı gazetede baş editörlük yapmıştır. 1992-1994 yıllarında Tiflis Devlet Üniversitesi’nde Türkoloji profesörü olarak dersler vermiştir. 1993 yılında Sakartvelos Samreklos (Gürcistan’ın Çan Kulesi) adlı gazetede; 1994 yılında Kolhuri Koşki (Kolketi Kulesi)’de, 1995 yılında Samreklo (Çan Kulesi) adlı gazetede; 2000-2004 yılları arasında Akhali Era (Yeni Çağ) adlı gazetede, 2004-2006 Aisi (Şafak) gazetesinde yayıncı ve baş editör olarak çalışmıştır (Üstünyer, 2013: 343). Cavelidze’nin yönettiği bu yayınlar Gürcü toplum düşüncesinin oluşum ve gelişim aşamasının güçlenmesine; Gürcü okurda milli bilincin belirginleşmesine katkıda bulunmuştur.

Cavelidze, 1967 yılında filoloji bilimleri kandidatu (doktora) olmuş; 1972 yılında doçent unvanı almış; 1976 yılında filoloji bilimleri doktoru (Türkiye’deki profesörlüğe tekabül edip, bu unvan için doktora daha kapsamlı bir tez hazırlanır) olmuştur. 1995-98 yılları arasında Almanya’da zorunlu göç dönemi yaşayan Cavelidze, 1998-2003 yıllarında milletvekilliği yapmıştır.

Gürcistan Bilimler Akademisi üyesi Ramaz Khurodze, “Değiş, reddet ve karşı çık!” mottosunun Cavelidze’yi çok iyi anlattığı düşüncesindedir. Ona göre, “Cavelidze bilimsel ve edebi verimlerinde, millî değerleri, Gürcü geleneklerini ve Gürcülüğe ait hassasiyetleri koruma konusunda hassastır ve prensip sahibidir”.

İvane Amirkhanaşvili, Cavelidze’nin eserlerinde ele aldığı olay ve olguları şöyle özetlemektedir: “Beklenmedik şeyler, derinlik, özgünlük”. Cavelidze, ahlakî, millî konuları ele aldığı “Biz Kimiz, Biz Neyiz?” adlı çalışmasında 19. yüzyıl Gürcü düşünürü, şair İlia Cavcavadze’nin düşünce prizmasını merkez almıştır. Amirkhanaşvili’ye göre; “Cavelidze, roman metinlerini klasik yaklaşımların yanısıra onları modern trendlerin ortaya çıkardığı yenilikçi ve eleştirel gözle “okuyabilen” bir araştırmacıdır. Eleştirel yaklaşımında oldukça sert ve objektiftir. Eleştirilerinde ahlakî sınırları koruma konusunda titizdir. “Biz Kimiz, Biz Neyiz?” adlı çalışmasında eleştirel yaklaşımı özellikle öne çıkarmıştır. Ona göre, eleştirel uyarılar öngörülü yazarlarla paylaşılmalı (akıllı yazarların eleştirildiği gibi) ki, popülerite ve okur sevgisi yapısal sorumluluğun ve dikkatin kaybolmasına yol açmasın. Bunun klişe bir görüşten ibaret olmadığını Nodar Dumbadze’nin eserlerini irdelediği “Sonsuz Renkler Ülkesinde” başlıklı çalışması ortaya koymaktadır. Bu çalışmada Nodar Dumbadze’nin, Gürcü ruh dünyasına nasıl yerleştiği anlatılır ve Kainatın merkezi insandır....” (s. 12-13) olgusu öne çıkarılır. Cavelidze, eserlerinde üslup olarak tezyifin yerine mizahı tercih eden bir araştırmacıdır.

II. Türk Edebiyatı Alanındaki Eserleri ve İçerikleri

Bilim insanı, eğitimci, yayıncı, filolog olarak değişik alanlarda Gürcistan'a hizmet vermiş ve vermeye devam eden Elizbar Cavelidze'nin Gürcü bilimine ve dolayısıyla da Türkolojiye en kalıcı katkıları onun Türk edebiyatı alanında kaleme aldığı çalışmalarıdır.

"Türk dillerinde yazılmış özgün edebî eserleri Gürcüceye çevirme, inceleme işi", özellikle de Türkî dillerde eserler veren "Orta ve Yeni Çağ yazarlarının dünya görüşü ve tarzı" (Abuladze, 2004: 537-544) gibi konular, başta Elizbar Cavelidze olmak üzere, İrine Godsiridze, Eter Gudiaşvili, Lia Çlaidze, Giorgi Şakulaşvili, Leila Eradze, Guram Batiaşvili, Otar Putkaradze, Elida Kvantaliani, Elene Cavelidze, Medea Şonia, Meri Tsiklauri (Canaşia, Svanidze, 2011: 227-228) vd. Gürcü Türkologları yakından ilgilendirmiştir. Türkolog Elizbar Cavelidze, Ruhî Bağdadî, Mevlânâ Celâleddin Rumî, Yunus Emre, Aşık Paşa, Fuzulî, Ali Şîr Nevaî, Nesimî, Nefî gibi şair ve yazarların edebî eserlerindeki epistemolojik, ontolojik, estetik evrene dair öncül çalışmalar kaleme almıştır. Cavelidze, Gürcü Türkologların klasik Türk şiirinin evrenini, anlam dünyasını daha iyi çözümlayebilmeleri için *Turkuli Poetika* adlı bağımsız bir kitap hazırlamış ve yayınlamıştır (Kopaliani, 1984).

Cavelidze, Türkî dillerde yayın yapan yazarların edebî eserlerini Gürcüceye çevirmiştir. Giorgi Şakulaşvili ile birlikte 1987 yılında *Dede Korkut Hikayelerini* Gürcüceye çevirerek esere kapsamlı bir önsöz yazmış ve eseri açıklamalı notlarla zenginleştirmiştir (Abuladze, 2004: 545).

a. Ruhî Bağdadî: Yaşamı, Dünya Görüşü ve Şiirleri (1968)

Cavelidze, 1966 yılında savunduğu *Ruhi Bağdadis Lirikası* adlı doktora tezini iki yıl sonra *Ruhî Bağdadî- Tskhovreba, Msoplmedveloba, Lirikası* (Ruhî Bağdadî: Yaşamı, Dünya Görüşü ve Lirik Şiirleri) başlığıyla kitap olarak yayınlamıştır. Kitapta şu konular ele alınmış ve incelenmiştir:

Giriş, Birinci Bölüm: Ruhî Bağdadî'nin Dönemi ve Yaşamı: a. Dönemin tarihî analizi, b. Bilim ve sanat, c. Edebiyat yaşamı, d. Divan edebiyatı, e. Tekke edebiyatı, f. Saz şairleri (Âşık edebiyatı), g. 16. yüzyılda Bağdat, h. Bağdadî'nin yaşamı, İkinci Bölüm: Bağdadî'nin dünya görüşü, Üçüncü Bölüm: Bağdadî'nin aşk şiirleri, Sonuç.

Meşhur Rus şarkiyatçı Garpuzov (1972) *Türk Edebiyatındaki Taşlama ve Mizah Tarihinden* adlı kitabın içindeki bir çalışmada Cavelidze'nin bu eseri için; "Ruhî'nin kendine özgü dünya görüşünü ele alan eser yazarın derin analiz ve okumalarını barındırması açısından dikkate şayandır. Ruhî Bağdadî'nin eserleri hem satirik hem de mizahi açıdan Türkiye'de bu seviyede ele alınıp incelenmemiştir" (s. 22), demektedir.

b. Türk Edebiyatının Başlangıç Devri I: Mevlânâ Celâleddin Rumî (Dünya Görüşü Sorunları) (1979)

"1966 yılında hazırladığı *Ruhî Bağdadî'de Lirikizm* adlı doktora çalışmasının ardından 1975 yılında hazırladığı *Mevlânâ Celâleddin Rumî ve Türk Edebiya-*

tının Oluşumu adlı teziyle Türk edebiyatı alanında profesör unvanı elde etmiştir” (Üstünyer, 2013: 87).

Tez çalışması daha sonra kitap olarak yayınlanmıştır. *U İstokov Turetskoy Literaturı I: Celaleddin Rumî* başlıklı çalışmanın yapısı şu şekildedir: *Giriş, Birinci Bölüm*: Dönemi, hayatı ve özgünlüğü: a. Mevlânâ literatürü üzerine, b. Dönemi, c. Hayatı, d. Entelektüel çevresi ve düşünce özgünlüğü. *İkinci Bölüm*: Gizem ve Emanasyon: a. Tanrı/Mutlak hakikat, b. Evrenbilim. *Üçüncü Bölüm*: Hakikat ve yansıma: a. Geçicilik, b. Zaman ve mekân, c. Seyyaliyet, d. Kendinden güzellik ve hayalî olan, e. Ehadiyet (Birlik) ve çokluk, f. Ölüm korkusunun aşılması, g. Zâhir alem güçlerinin yerilmesi, h. Dünya ve ahiret, i. İrade ve kaza, k. Tevekkül (Kvietizm) ve gayret. *Dördüncü Bölüm*: Zulmet ve nur: a. Ten/beden ve can/ruh, a. İnsan. *Beşinci Bölüm*: Hakikat arzusu: a. Mevlânâ’da Ezoterizm/İçrekçilik, b. Aşk Arafı, c. Kalbin arınması ve nura erdirilmesi, *Altıncı Bölüm*: Uyanış: a. Poetik söylem ve sembol, b. Mürşid ve mürid, c. Sema ve müzik. *Yedinci Bölüm*: Gece karanlığında güneşi görme ve görenin güneşe dönüşümü: a. Felsefe ve bilimin mahiyeti, b. Arınma/Boşalma, c. Hayret ve sükût, d. Bilgi aşamaları, e. Kendini tanı!, f. Empirik “Ben”in yadsınması, g. Tanrı’da eriyiş, h. “Enel” Hak. *Sonuç, Kaynaklar*.

Çalışmanın arka kapağına eklenen Türkçe notta şu bilgilere yer verilmektedir: “Bu eserde Yakın Doğu’nun en büyük şairi ve mutasavvıfı Mevlânâ Celaleddin Rumî’nin dünya görüşü tetkik edilmiştir. Metafizik, ontoloji, gnoseoloji, bilhassa estetik gibi konular geniş ve muhtelif açılardan ele alınıp ... incelenmiştir” (Cavelidze, 1979).

YÖK Tez Merkezi’nin verilerine göre 2004 yılına kadar Türkiye’deki akademik camiada Mevlânâ Celaleddin Rumî ve eserleri üzerine, ilki 1958’de olmak üzere, toplam 11 doktora çalışması yapılmıştır. Özgün Baykal’ın Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi (DTCF)’nde 1958’de hazırlayıp savunduğu tez “Mevlânâ’nın Mesnevîsinde Hayvan Hikaye ve Motifleri” adını taşımaktadır. İkinci tez ise otuz yıl sonra 1988’de yapılmıştır. Cavelidze’nin 1975’te hazırladığı çalışması Türkiye’de Mevlânâ üzerine hazırlanan tezlerden, ele aldığı konuların soyut konulara odaklanmış olması ve bunları Batılı düşünürlerle karşılaştırması açısından, farklılık arz etmektedir.

c. Türk Edebiyatının Başlangıç Devri II: Yunus Emre (1985)

U istokov Turetskoy Literaturı II. Yunus Emre başlığı ile Rusça hazırlanan çalışmanın tanıtım yazısında; “Tasavvuf şiirinin öncü temsilcilerinden Yunus Emre’nin sanat düşüncesinin ritim, redif, kafiye, şiirinin anlam evreni ve mecaz sistemi gibi üzerinden temalaştırıldığı ve şairin şiirlerindeki yapıların temel seviyeler[inin]” incelendiği belirtilmektedir.

Çalışmanın yapısı şu şekildedir; *Giriş, Birinci Bölüm*: Yunus Emre sanatının incelenme tarihinden, tarihi döneme bakış, Yunus Emre’ye dair efsaneler, Yunus Emre’nin yaşam yolunun inşası. *İkinci Bölüm*: Yunus Emre’nin şiirlerinin yapısal sorunları; şiir biçimleri, nazım şekilleri, ritim ve vezin,

aliterasyon ve kafiye, mecaz sistemi. *Üçüncü Bölüm: Anlambilimsel evren (Dünya görüşü sorunları), Yunus Emre'nin dünya görüşünün temeli olarak dervişlik, Tanrı, evrenbilim, insanın doğuşu, Seyr-i uruc, fâni dünyanın tekdiri, ölüm, nefsin tekdiri, âşk, ahlakî tekamül, irfan, Sonuç, Kaynakça, İndeks.*

Çalışmada, Yunus Emre üzerine değişik dillerde yazılmış geniş kaynak yelpazesinden yararlanılmıştır. Yunus Emre şiirinde aşk, bilgi, evren, manevî terakki yolu, nefsin yerilmesi vb. gibi soyut konular üzerine eleştirel analizler geliştirilmiştir. Şairin ontolojik dünyası felsefî söylemlerle açıklanmıştır.

d. Türk Şiir Bilgisi (1988)

Turkuli Poetika adlı eser 1988 yılında Ganatleba yayınevi tarafından basılmıştır. Çalışmanın editörlüğünü A. Silagadze, E. Sarişvili yapmıştır. Çalışmanın başında Orta Çağ ve Yakın Dönem Türk Halk Şiiri'nin şiir bilgisi konuları ele alınmıştır. Özellikle de; kafiye, şiir türleri, mecaz sistemi, edebî türler; söz sanatları; Aruz, Hece, Mani, (Türleri ile), Koşma, Varsağı, Türkü, Divan, Mısra, Beyt, Müfret, Gazel, Kaside, Terkib-î Bend, Rubaî, Murabba, Şarkı, Tahmis, Taştir, Mesnevi, Lügaz, Muamma, Balad, Teşbih, İstiare, Medhiyye, Hicviyye, Fahriye, Mersiye, Münacaat, Na't, vb. unsurlar; Yunus Emre, Fuzulî, Bâkî, Karacaoğlan, Nesimî, Nedim, Erzurumlu Emrah, Şeyh Galip, Abdulhak Hamit, Namık Kemal, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Hamdi Tanpınar, Arif Nihat Asya, Atilla İlhan, Cahit Sıtkı Tarancı gibi dönem şairlerinin şiirleri ile örnekendirilmiştir.

A. Silagadze, Cavalidze'nin bu çalışması ile; "...doğanun şiir bilgisini, doğu şiirinde güncel olan bütün konuları somut analize tabi tut[tuğu]" (s. 5) görüşündedir.

e. Fütüvvet: Manevî, Şovalyesel Kardeşlik (Feta, Javandari, Aiari, Rindi, Ahi, Karaçokeli) (2010)

Eser, Gürcü kültürünün doğu kültürü ile girdiği kültürel ilişkilere ışık tutmaktadır ve eserde bu ilişkilerin eleştirel analizi yapılmaktadır. Eser, alan terminolojisini açıklayan küçük bir sözlükçe ile zenginleştirilmiştir. Eser, monografik karakter taşıyıp birbirine yakın konular üzerine yazılan makalelerden oluşmaktadır.

Eserin yapısı şu şekildedir: *Giriş; Birinci Bölüm: Kısa Bir Literatür Özeti; Sosyal İsyenlar, Ayaklanmalar ve Bunların İdeolojik Temelleri; Fütüvvet ve Feta; Fütüvvetin Genel Karakteri; Fütüvvet Gelenekleri; Adetlerin Kökenleri; Fütüvvetizm ve Dervişizm; Gelişimin İkinci Aşaması; Ahiler ve Rindler; Ahiler ve Mevlevilerin İlişkileri; Ahilerin Yeni Rolü; Ahiler- Genç Kardeşler; Esnaf ve Amkar; Ayar ve Civanmerd; Sufizm, Fütüvvetizm ve Dervişizm; Ahlakî ve Etik Prensipler; Rindler; Zahir ve Bâtın; Melamîlik; Rind ve Şarap; Ömer Hayyam Şiirinde Hedonizm Motifleri; Celaleddin Rumî; Doğu Halkının Yaşamında Şarap Kültü; Rind ve Zahid; Nesimi; Hafız'ın Lirik Şiirlerinde Hedonizm; Mihrî Hatun'da Hedonizm; Şeyhî; Hayretî; Hayalî; Bâkî; Fuzûlî; Ruhî Bağdadî; Kral Laşa Giorgi ve Rindler. İkinci Bölüm: Burgazi'nin Fütüv-*

vet-namesi; Fütüvvet-name. *Kaynaklar. Özel İsim ve Yabancı Kelimelerin Tanımlanması.*

Silagadze'ye göre; "Bu eserde kardeşliğin özü ve gelişimsel evrimi, bu yapının temsilcilerinin kendi aralarındaki ilişkiler ve onun kolları kaynaklar ışığında irdelemiştir. Bunun Gürcü edebiyatına bakan en önemli yönü yukarıda değinilen realitelerin Gürcü realiteleri ile olan ilişkisinde yatmaktadır. Cavelidze bu eserinde, İvane Cavakhişvili ve Valerian Gabaşvili gibi araştırmacıların sorunsallaştırdıkları Gürcü idarecisi Laşa-Giorgi (1192-1223) ve Rindler arasındaki ilişkilere yeni bir bakış açısı getirmiştir. Ayrıca, Doğu düşüncesindeki Rindlerle Gürcü tarihindeki Karaçokheliler arasındaki manevî yakınlıktan söz etmiş ve dahası Karaçoheli boyunun köklerinin fütüvvet hareketine dayandığını ortaya koymuştur" (s. 6-7).

Rostom Çkheidze, Cavelidze'nin ileri sürdüğü Laşa-Giorgi ve Rindler arasındaki olası olumlu ilişkiye dair şunları ileri sürmektedir; "Fütüvvetin özünün kavranmasının Laşa Giorgi ile ne tür bir ilişkisi olabilir ki?! Fakat, bir asır sonraki bir tarihçinin kitabında Laşa-Giorgi'ye karşı duyulan sitem somutluğu göz ardı edilmemelidir. Kimi tarihçiler onu büyük bir hevesle eleştirme arzusundadırlar. Kimi tarihçiler de Kafkasya'nın en güçlü merkezi olan, Ön Asya'da büyük bir etkiye sahip olan bir devletin önce Harzemler daha sonra da Moğolların istilalarına karşı duramamasını ve neticede sahip olduğu şan'a tekrar kavuşamamasının nedenlerini sorgularken sorunun Laşa-Giorgi'nin kişisel özelliklerinden ve hayat tarzından kaynaklandığını ispatlama gayreti içindedirler. ... İvane Cavahişvili, *Kartlis Tskhovreba* (Gürcü Tarihi); Grigol Abaşidze *Laşarela* adlı romanında ve daha sonra Tamaz Natroşvili kendi tarih estetiğinde tasvir ettiği olumlu Laşa-Giorgi karakteri kralın itibarını iade etmeye yönelik gayretlerdir." Onlara göre, "Laşa-Giorgi ve onun nesli Gürcistan tarihinde en özgür, eğitilmiş, hür ve yüksek estetik görüşlere sahip olan bir nesil" idi. Altın Çağ'ın bütün meziyetleri onlara aitti, onlar kendilerini tutkulu bir devletin gururlu evlatları olarak görmüşlerdir."

Laşa-Giorgi'yi düşünürken akla ister istemez şu olgu gelmektedir. Rind hareketinin mensupları Müslüman ülkelerde baskılara maruz kalınca Gürcistan'a kaçıp Tiflis'e yerleşmişlerdi. Genç Kral Laşa-Giorgi ise onlarla yakın temas kurmuş ve onlar da her ortamda kralı kendi çevrelerine kabul ettirmişlerdi. ... Tamaz Natroşvili'nin "Rindler" adlı makalesi büyük yankı uyandırdı. Akaki Bakradze, "Rindler mi yoksa İsihastlar mı?" adlı çalışmasıyla Rindleri eleştirmiştir. Tamaz Natroşvili kendi görüşünü korumuş ve Laşa-Giorgi'nin batı kültürünün bir ürünü olan İsihastlar hareketine değil de, doğu kültürüne ait Rindler ile yakın ilişki içinde olduğunu savunmuştur. ... Elizbar Cavelidze ise meseleye geri dönerek "Kral Laşa-Giorgi ve Rindler" arasındaki ilişkiye kuşatıcı bir bakış açısı getirmiştir"

"...Cavelidze, adı geçen çalışmasında Laşa-Giorgi'nin olumlu yönlerini tespit etmiş ve bir Gürcü tarihçisinin kasıtlı olarak karaladığı kralın itibarını iadeye çalışmıştır. Yukarıda belirtilen tarihçi, Rind anlayışını Gürcistan devletinin zayıflamasında etkili bir unsur olarak görmüştür. Gürcü tarihçisine göre genç kral Rindlerden etkilenmiştir. Cavelidze ise, araştırmasında Rind

hareketinin sosyal içeriği, onun tasavvufî, ideolojik temeli ve bu akımın Laşa-Giorgi'ye olan olumlu etkisini temellendirerek ortaya çıkarmıştır. Laşa-Giorgi'ye göre Rindler için en kıymetli şey değer hürriyetidir. Genç kral da bu değere ulaşmak için hayatını feda etmeye hazırdı. Değere ulaşmada harekete geçiren temel güç, insanı beşerî varlığından kurtaran ve onu kademeli olarak Üstün Varlığa kadar yükseltecek hakikat aşkı idi"... "Cavelidze'ye göre Rindler, Gürcistan'ı büyük olasılıkla Moğolların istilasından sonra terk etmişlerdi. İkinci ihtimal de 15. yüzyılın sonlarına doğru farklı meslek grupları ile birleşmiş olmalarıdır. Kralın güvenlik teşkilatı, küçük askerî birlikler, o dönemde yaygın olan işçi toplulukları ya da Hristiyanlar veya diğer din mensupları ile kaynaşmaları da ihtimal dâhilindedir" (s. 16-25).

f. Türk Edebiyatının Başlangıç Devri III: Âşık Paşa (2013)

Cavelidze'ye göre Âşık Paşa (1272-1333) da Türk edebiyatının başlangıç aldığı isimlerden birisidir. Bu çalışmanın açıklayıcı notunda; "Dinî ve felsefî bir akım olan Sufizm Ortaçağ Yakın Doğusunda hayatın hemen hemen bütün alanlarında (etik-felsefî, manevî-dinî, estetik-edebî, ekonomik-politik) oldukça etkili iz bırakmıştır. Bu akım köklü bir şekilde incelenmeden o dönemin sosyal, politik, kültür yaşamı hakkında kapsamlı bilgi sahibi olmamız mümkün değildir. Sufî şeyhi ve şair Âşık Paşa bu mistik akımın en önde gelen temsilcilerindendir. Sufizmin bütün başat konuları Âşık Paşa'nın sanatında kendine yansımaları bulmuştur. Maalesef Âşık Paşa'nın sanatı bugüne kadar yetkinlikle incelenmemiştir. Bu çalışma söz konusu eksikliği giderme yönünde ilk eserdir. Ayrıca bu durum Ortaçağ Doğu kültürü, dinler tarihi ile ilgili sorunlar üzerine çalışanların görmezden gelemeyeceği bir olgudur." (s. 4)

Çalışmanın yapısı şu şekildedir: *Giriş, Birinci Bölüm: Devrin Sosyal, Kültürel Gelişimi ve Şairin Hayatı: Âşık Paşa'nın Edebiyat Eksenli Hayatı, Sosyal Politik Durum, Âşık Paşa'nın Hayatı. İkinci Bölüm: Şiirin Doğuşu ve Amacı ve Garip-name'nin Mimarisi: Âşık Paşa Şiirinin Değerlendirilmesi, Âşık Paşa'nın Manevî Hocası, Âşık Paşa'da Söz ve Eylemin Ortaya Çıkışı ve Poetik Sözün Doğuşuna Dair, Türk Dilini Önemseyen Yoktu, Garip-nâme'nin Mimarisi. Üçüncü Bölüm: Dünya görüşü Sorunları: Tanrı, Kozmoloji (Evren), Tek ve Çok, Gök ve Yeryüzü, Dünya ve Ahiret, Aşk'ın-Ruhun Cesedden Ayrılışının Hikmetleri. Dördüncü Bölüm: Mikro ve Makro Evrem Çelişkisi; Ruh ve Beden, İnsan. Beşinci Bölüm: Kendini bil, İlim, Ahlakî dolgunluk vd. Kaynaklar.*

Cavelidze (2015), yeni yayınlanan *Martkhals vitkvi şevikminebi tqulisa moambad rad?* adlı çalışmasında Âşık Paşa'nın Lirik şiirlerini esaslı bir şekilde yeniden tetkik etmiş ve bu şiirlerin semantik konumlanışına ilişkin yeni yaklaşımlar önermiştir (s. 232-291).

g. Fuzûli (2016)

Fuzûli adlı monografi Gürcüce hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Mirze Memedoglu eseri Gürcüceden Azericeye çevirmiştir. İki dilli eserin amacı

kitabın başında şöyle açıklanmaktadır: "...Gürcü gençliğini 16. yüzyıl Azerbaycanın meşhur sanatkarı, doğunun en büyük şairlerinden biri Fuzulî'nin hayatı ve yaratıcılığı ile tanıştırmaktır. Fuzulî'nin poetik düşüncesi, yakın doğu edebiyatı üzerinde tesir icra etmiştir. Orijinal poetik bakış açısı, gerçek lirik duyguları ifade etme becerisi ve figüratif yapıların temsil seviyesi ona büyük bir popülerite getirmiştir. Onun şiirleri, saraylarda, sıradan halkın acılı, sevinçli günlerinde söylenip okunmaktadır. Fuzulî şiiri bugün de popüleritesini devam ettirmektedir."

Kitabın başında, Elizbar Cavelidze'den Azerbaycan edebiyatının yakın dostu olarak söz edilen bir bölüm yer almaktadır. Apollon Silağadze'nin Cavelidze için yazdığı, "Gürcü Türkolojisinin Lideri adlı bir yazı da kitabın başına konulmuştur.

Kitapta, *Söz Ustası, 29 Mayıs 1453...*, *Zülümkar-ı Selim ve Azgınlaşmış Şah İsmail, Efsane ve Hakikat, Fuzulî'nin Hayatı, Muhabbeta Dair Efsane, Derd, Dünya ve Şiir Alemi*.vb. konular ele alınmış ve "Fuzulî'nin "şeyler" üzerine düşünceleri şiirleri özelinde anlamlandırılmıştır.

III. Çeviriler

Cavelidze değişik Türkî dillerden Gürcüceye çeviriler de yapmıştır. Ünlü *Dede Korkut Destanı*'nı Giorgi Şakulaşvili ile Gürcüceye çevirmiştir. Çeviriye yazdığı geniş Önsöz ve esere getirdiği yorumlarla eseri Gürcü okurun algı dünyasına yaklaştırmıştır.

Cavelidze değişik gazetelerde editörlük yaptığı dönemde Aziz Nesin'in *Damda Deli Var* adlı eserini Gürcüceye çevirmiş, eseri Edebî Gürcistan gazetesinde tefrika etmiştir. Eser Gürcü okurunun beğenisini kazanmıştır. Lado Minaşvili'ye göre; "...iyi bir çevirmen de olan Cavelidze, çevirideki seçiciliğini sadece kendi zevkine göre değil, ülkesinin de yararına olacak şekilde belirlemiştir" (s. 26).

Sonuç

"Cavelidze yayınlamış olduğu ilk eserlerinde (Ruhî Bağdadî, Fuzulî) doğu şiiri, daha da özelde lirik şiir konularını temalaştırmış, doğu edebiyatbilimcileri arasında tartışılmalı gelen doğu lirik edebiyatı hakkında mistik, dünyevî aşka dair kabul gören yeni söylemler geliştirmiştir" (Silağadze, 5). Doğu toplumundaki genelleştirilmiş aşka dair ilişkileri sistemini "Orta Çağlar Doğu Şiirinin Tipolojisi ve İnceleme Metodolojisi" başlıklı çalışmasında ayrıntılı ve yetkinlikle analiz etmiştir (Cavelidze, 1985: 74-152; Cavelidze, 1984). Cavelidze, "Yakın doğu edebiyatları ve bunların genel tipolojik modeli aynılık estetiğine dayanmaktadır. ...Söz konusu estetikte 'genel' olan selamlanırken; 'somut' olan yadsınmaktadır. Ortaçağ doğu poetik metinlerinin dekoru üç seviye içerir: Reel, ideal, irreal." demektedir.

Cavelidze, 13. yüzyılda Gürcü Hatun ve Mevlânâ Celaleddin Rumî arasında gerçekleşen ilişkiye geniş bir perspektiften bakmış ve ortaya koyduğu bulgularla alan çalışanlarına kalıcı ışık tutmuştur. Mevlânâ ve Kraliçe Tamar'ın manevî ilişkileri ve bu ikilinin mertebelenen dostluklarını Cavelidze eserlerinde yetkinlikle tespit etmiştir.

İvane Cavahişvili, Grigol Abaşıdze, Tamaz Natroşvili, Şota Meskhia ve özellikle Valerian Gabaşvili gibi Gürcü tarihçilerinin ekserisi Gürcistan'ın şaşalı döneminin çöküş sorumluluğunu ülkelerinde maruz kaldıkları baskıya dayanamayıp Gürcistan'a sığınan Rindlere kucak açan Gürcü kralı Laşa Giorgi'ye yüklemişlerdir. Cavelidze ise bu olayı, "Kral Laşa-Giorgi ve Rind'ler" adlı monografisinde ele almıştır. Söz konusu çalışmasındaki bağımsız bir makaleyi bu konuya tahsis etmiştir. "Manevi-Şoalyesel Kardeşlik: Fütüvvet" (Feta-Cavanmardi-Ayari-Rind-Ahı-Karaçoheli adlı bu çalışmasında olaya geniş bir bakış açısı getirmiştir.

Rostom Çkheidze'ye göre; "Cavelidze, Ruhî Bağdadî ile ilgili yazdığı monografi ile de Fütüvvet-Rind-Karaçoheli ve Laşa Giorgi arasındaki ilişkilerin anlam evrenini tekrar yorumlamış ve Rind hareketinin sosyal içeriği, mistik temeli ve bu akımın Laşa-Giorgi'ye etkisi üzerinde yeni söylemler üretmiştir" (s. 16-17).

Cavelidze'nin Türk edebiyatına en önemli katkılarından birisi de Türk edebiyatının temel koyucularından birisinin Mevlânâ olduğu tezini Sovyet Türkolojisindeki uzmanlara kabul ettirmesidir. Mevlânâ'nın bir Türk yazar olduğunu ve Türk edebiyatının temelindeki sütunlardan en önemlisini onun teşkil ettiğini Sovyet Türkolojisi uzmanlarına tasdik ettirmesi (ki bu bir akademik, - profesörlük, çalışmasıdır, Moskova'nın onayı olmadan ünvanın onaylanması o dönemde mümkün değildi) dikkate değerdir. Öyle ki, Sovyet'teki Türkoloji uzmanlarının ekseriyeti Cavelidze'nin çalışmasına kadar Mevlânâ'yı ya Fars ya da Tacik edebiyatına dahil etmekteydi. Cavelidze, 1975'te yazdığı profesörlük tezinde, Rus doğubilimcilerin Mevlânâ ile ilgili mevcut konumlamalarının doğru olmadığını Rus bilim dünyasına kabul ettirmiştir. Sovyet rejiminin en güçlü olduğu 1975'lerde Sovyet Türkolojisi için kabul edilmesi zor bir gerçeği bilimsel yetkinlikle ortaya koyarak hem resmî ideolojiye hem de alan uzmanlarına bu gerçekliği kabul ettirmesi Cavelidze'nin alana olan hakimiyeti ve çalışmalarının evrenselliğini işaret etmesi açısından anlamlıdır.

Cavelidze'nin bu ve benzeri erişimleri hem Gürcü Türkolojisi adına hem de Türk edebiyatının Sovyet Birliği'ndeki Türkologlar arasındaki konumlanışının yeniden "okunmasına" yol açtığı için de dikkate değerdir.

KAYNAKLAR

- Abuladze, Ts. (2004). "Gürcistan'da Türkoloji Çalışmaları", *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, S: 630, Haziran, s. 536-546.
- Amirkhanaşvili, İvane (2014). "Tsigni-Avtoportreti", *Elizbar Cavelidze, 75, Istoriuli-Filologiuri Krebuli*, Tbilisi: Sakartvelos Metsnierebata Akademiis Stamba.
- Canaşia, N. N.; Svanidze, M. Kh. (2011). Gürcistan'da Türkoloji (Türkçe'ye Çevr. İlyas Üstünyer), *Tarih Dergisi*, Sayı 54 (2011 / 2), İstanbul, ss. 221-229.

- Cavelidze, Elizbar (1979). *U istokov Turetkoy Literaturı I: Celaled-in Rum'i-Voprosı Mirovazzreniya* (Türk Edebiyatı Başlangıç Devri 1: Mevlânâ Celâleddin Rumî- Dünya Görüşü Sorunları), Tbilisi: Metsniereba.
- Cavelidze, Elizbar (1984). "On the Typology and Method of Research into Mediaeval Turkish Poetry", *Journal of Turkish Studies*, Vol.: 7, USA: Harvard University Press.
- Cavelidze, Elizbar (1985). *Ştudiebi*, Tbilisi, s. 74-152.
- Cavelidze, Elizbar (1988). *Turkuli Poetika*, Tbilisi: Ganatleba.
- Cavelidze, Elizbar (2010). *Futuveti: Sulier-Rainduli Dzmoba (Peta-Javandari-Aiari-rindi-Ahi-Karaçoğeli)*, Tbilisi.
- Cavelidze, Elizbar (2010). *Turkuli literaturis sataveebtan III: Aşık Paşa*, Tbilisi.
- Cavelidze, Elizbar (2015). *Martkhals vitkvi şevikminebi tquilisa moambad rad?*, Tbilisi: (?).
- Cavelidze, Elizbar (2016). *Puzuli/Fuzuli*, Tbilisi: Universal Neşriyyatı.
- Cavelidze, Elizbar (1985). *U istokov Turetkoy Literaturı II: Yunus Emre*, Tbilisi: Metsniereba.
- Çkheidze, Rostom (2014). "Sapekhurebi Gvtisaken", *Elizbar Cavelidze, 75, Istoriuli-Filologiuri Krebuli*, Tbilisi: Sakartvelos Metsnierebata Akademiis Stamba.
- Çkheidze, Rostom (2014), "Futuveti – Sulier – Rainduli Dzmoba", *Elizbar Cavelidze, 75, Istoriuli-Filologiuri Krebuli*, Tbilisi: Sakartvelos Metsnierebata Akademiis Stamba.
- Dede Korkutis Tsigni* (1987). (Oğuzca'dan Gürcüce'ye Çeviri: Elizbar Cavelidze, Giorgi Şakulişvili), Tbilisi: Sabcota Sakartvelo.
- Kazbegi, Giorgi (1960). *Acaris Şesahep (Acaraya Dair)*, Batumi: Devlet Matbası
- Kopaliani, Ş. (1984). "Agmosavlur-Mistikur Azrovnebashı Adamianisa da Cxovelis Urtirtobis Gaazreba", *Matsne*, N3, Tbilisi.
- Kopaliani, Ş. (1986). "Rtsmenisa da Tsodnis Shesakheb Lamis Visramianis Poemashi", *Agmosavletmcdneoba*, Tbilisi.
- Maştakova, E. İ., (1972). *İz istorii satırı i yumora v turetskoy literaturı*, Moskva: 'Nauka'.
- Minaşvili, Lado (2014). "Gzad Daglili Aravis Vunakhivar", *Elizbar Cavelidze, 75, Istoriuli-Filologiuri Krebuli*, Tbilisi: Sakartvelos Metsnierebata Akademiis Stamba.
- Silagadze, Apolon (2014). "Kartuli Turkologiis Lideri", *Elizbar Cavelidze, 75, Istoriuli-Filologiuri Krebuli*, Tbilisi: Sakartvelos Metsnierebata Akademiis Stamba.
- Üstünyer, İlyas (2013). *Gürcistan'da Türk Edebiyatı Çalışmaları: Lisans Üstü Tezler*, Erzurum: Fenomen Yayınları.